

AZ ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA

Quippe quid ista volent cultissima
scribere? Quid tot Eretria im-
pensis Bibliothecae notis?
(Elegia in Georg. Klímó, dum
Bibliothecam... publicam fa-
ceret. Graez, 1778.)

Pécs városának egyik legszebb épülete az a klasszicizáló stílusban épült emeletes, ódon ház, amely ma az *Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárának* ad helyéket. Az épületet 1830-ban Pécs akkori nagynevű püspöke, *Szepessy Ignác* báró emelte, a *Klímó* alapította püspöki könyvtár s a teológiai és filozófiai főiskola elhelyezése céljából. Építője *Piacsek József* pécsi építész, a régi városházának tervezője, a berlini *Schinkel* Károly Frigyes tanítványa volt s az akkoriban divó hellenista építési irány hatása látszik meg rajta. Száz év telt el azóta. A főiskola 1883-ban a kibővített szeminárium-épületben megfelelő elhelyezést nyert. Az így üressé vált könyvtári helyiségekbe beköltöztetett és azokban ideiglenesen elhelyezett kőtár ma a Székes-egyházban levő, kitünően elrendezett múzeumban szemlélhető, a püspöki könyvtár azonban az épület komoly, tágas emeleti termeiben ma is ott áll, régi, egyszerű és fölemelő elhelyezésében.

Lehetetlen e termekbe megilletődés nélkül belépni. Pergamen és bőrkötésű könyvek tompa aranyozásának tiszta fénye sugározza itt felénk a magyar akarat, magyar előretörés, magyar kultúra melegét abból a századból, amelyben a törököknek kiűzése után, heroikus erőfeszítéssel kelt új életre régi dicsőségünk. Ezek, a tudományszakok minden ágai felbello őreg foliánsok, melyeket híres egyházfejedelmek, részben ugyanazon kornak nagynevű magángyűjtőitől (dobai *Székely* Sámuel) átvéve, e pompás könyvtárban helyezték el és tették a főiskolai ifjúság tanításán kívül a nagyközönség részére is hozzáférhetővé, ékesen beszélnek arról, hogy a magyar kultúra élt akkor is, amikor harcok, háborúk, törökidulások pusztították az országot és hogy a nemzet

éppen kultúrájában rejlő erejével hatolt vissza azokra a területekre, azokba a régente nagy, virágzó és jelentős városokba, amelyeket a beözönlő ozmán népségek dúlása, foglalása, elcsatolása közel másfél évszázadon át tönkretett és elpusztított, de mégsem tudott megfosztani nemzeti jellegétől. Amint a török elhagyta az országot, a magyar anyaföld ismét föltámadt százados aléltóságából, s újra acélos arany búzáit, újra hatalmas, erős fákat és nagy és erős férfiakat termelt mindenféle az elpusztult földjein ébredő nemzetnek. Erős jellemek, kormányzati tehetségek, nagy koncepciójú egyházfejedelmek tették elméjük munkájával s fzzó lelkük odaadásával megint terméknnyé a török-hagyta magyar ugart. Ilyen nagyszabású egyéniség, ilyen igaz magyar egyházfejedelem akkoriban Egerben gróf *Esterházy* Károly, kinek nemes személyével Szme-csányi Miklós oly nagy szeretettel foglalkozott, — Pécsseit pedig *Klímó* György püspök. Egyházmegyéjének egyik sem volt a törökök kiűzése után való első főpásztora. S talán éppen az volt a szerencse egyházmegyéikre és az országra, hogy az a két nagyszabású férfiú akkor került a püspöki székbe, mikor a romok nagyjából már eltakarítvák, elérkezett az az időpont, amikor kezdetét vehette az alkotó, az építő munka. Jellemző, hogy mindkét püspök, egymástól függetlenül, ugyanazon céltűzéssel, ugyanazon az úton haladt. Mindketten nagyot alkottak egyházmegyéik hitéletének kimélyítése és a hitéleti góccok megerősítése tekintetében s míg Esterházy egyházmegyéjében negyven templomot „részint egészen újból emelt, részint helyreállíttatott”,¹ — Klímó huszonhárom új plébániát alapított s összesen „több, mint hetven csinos templomot vagy az alapkövétől újonnan, vagy pedig omladékaiból, tetemes költséggel felépíttetett.”² Mindkét egyházfejedelem a kereszt-

¹ Egy. magy. Encyclop. VIII. 96. Pest, 1878.

² Pestii adv. papa. mssk. V. k. : Klímó György pécsi püsp. élete 321. és köv. o.

tény szellemi élet, a hit és tudás terjesztésével akart hazája jövőjének szolgálni s Esterházy Egerben, Klimó pedig Pécselt fogott hozzá egy-egy katolikus egyetem alapításához. Érdekes összhangban mindkét nagy püspök a mellett, hogy célja megvalósításának érdekében *csillagvizsgáló* létesítésén fáradozott, elsősorban, egyetemének mintegy szíve gyanánt, nagy és jól felszerelt *könyvtár* alapítását tekintette főfeladatának. Valóban, ez a két pompás könyvtár, melyek közül a pécsi végre el is érte, hogy gróf Zichy Gyula püspök nagylelkű elhatározása folytán 1925 óta az egyetem használatába és kezelésébe került, országunk bölcseségei közé tartozik s mindkettő ékes bizonyossága a XVIII. századbeli Magyarország műveltségi viszonyainak s annak, hogy országos nagy csapásokat, melyek oly bőven látogatták, nagyjai vezetése mellett mily hamar kihevert és mily hamar épített mindig újat és nagyot a magyar nemzet. Esterházyknak, könyvtára összeválogatásában értékes tanácsadója s munkatársa volt a nagyműveltségű gróf *Garampi József*, bécsi szentszéki követ,¹ aki Klimónak is nem egyszer járt kezére külföldi könyvbeszerzések ügyében. De Klimó legfőbb munkatársai mégis csak nagymányai *Koller József*, a nagynevű pécsi történetíró-kanonok, *Althammer Péter Pál*, cikádori c. apát, „vir doctissimus”, *Kertliza Ferenc* kanonok, későbbi diakovári püspök, *Szalágyi (Salaglus) István* kanonok, jeles történész, *Országh Endre*, *Szemenich Ferenc* és *Nunkovich György* voltak. A flúmel származású Kertliza gyakori délvidéki utazásaiól sok értékes könyvet hozott a szenvedélyes könyvgyűjtő püspök számára, nemkülönben Koller kanonok is, kinek 1767-ben, a vatikáni levéltárban eszközlendő kutatások céljából tett római útjáról nem egy szép Aldina, nem egy szép Giunta-féle kiadás, nem egy pompás velencei kötés beszél.

A könyvtár alapját gróf *Berényi Zsigmond* pécsi püspök (1740–1748) vetette meg háromezer kötetnyi gyűjteményével.² Csinos exlibrise, mókósus címerével, a pécsi káptalannak a trónján álló Szent Pétert ábrázoló

exlibrise mellett, többször fordul elő a Klimó könyvtár könyveiben, melyek kevés kivétellel el vannak látva az 1758-ban Mária Teréziától nemességét kapott³ Klimó püspök szép, címeres exlibrisével is. Gróf Berényi, a szeminárium építője, könyvtárát a pécsi káptalannak hagyta s az ekkép gyarapodott káptalani könyvtárat vásárolta meg azután Klimó s azt saját jelentékeny gyűjteményével egybeolvasztva, alapította meg a pécsi *Püspöki Könyvtárat*, mely halálakor mintegy tízezer kötetre rúgott.

Klimó György hatalmas tehetség, nagy műveltségű tetterős férfiú, pozsonyi, utóbb esztergomi kanonok, m. kir. udv. kancelláriai referendárius, majd pécsi püspök, a pozsonyi Helytartó Tanács egyházi tanácsának elnöke, 1754. óta belső fiókos tanácsos s *Mária Terézia* kegyelje volt. Szegénysorsban született 1710 április 4-én a nyitra vármegyei Lopassón, küzdelmes ifjúság után futotta be fényes pályáját s ő is, mint a dúsgazdag *Grassalkovich Antal* gróf, díszebédek alkalmával szívesen tette asztalára azt a közönséges kis cserépbögrét, amelyben koldusdiák korában maga vitte haza az ebédjét.

1751-ben lett pécsi püspök és *Mária Terézia* közbenjárásával már 1754-ben sikerült neki az elődei által hiába kért érseki pallumot XIV. *Benedek* pápától a pécsi püspökség számára megszerezni.⁴ Élete legnagyobb vágya volt Pécselt *egyetemet* létesíteni s mindent megtett, hogy vágyát meg is valósíthassa. A Székesegyház fölös jövedelmeit akarta e célra fordítani,⁵ papnövendéjét egyetemi jogokkal felruháztni s bölcsészeti és jogi karokkal kiegészíteni. E cél érdekében dolgozott, fáradozott évekig, beadványaival és kéréseivel egyaránt osztrómolván a Szent Atyát és a királyt: *Mária Teréziát*. *Nagy Lajos* alapította s *V. Orbán* pápa által 1567-ben, Viterbo-ban kelt elhatározással Pécselt, „*amely jelesebb és különösen alkalmas és megfelelő hely*”⁶ megnyitni rendelt *első magyar egyetem* emléke lebegett szemel előtt. 1767-ben *Koller József* kanonok Rómában személyesen adta át

¹ Az 1784. május hó 21-én Bécsben kelt címeres levél a Könyvtárban őrzötték.

² Pécsi n.év. paps. írsz. I. m. 327. l. *Brüssze*: Recensio, Pécs, 1874. l. 301.

³ *Szentkirályi Istv.*: Klimó György püspök és a pécsi egyetem. *Dunántúli*, I. évf., 19. sz.

⁴ *Békffy Remig.*: A pécsi egyetem. 9. l. Bpest, 1900.

¹ Tud. gyűjt. 1819. V. 18. galambtal gróf Esterházy Károlynak jeles élele.

² Pécsi n.év. paps. Munk. I. m. 330. l.

Antonelli Miklós bíbornok kezébe Klimónak XIII. Kelemenhez intézett azon kérvényét, melyben magának és utódainak a pécsi hitudományi főiskolán a doktori fokozat adományozásá jogaival való felruházását kérte. 1769 elején kelt emlékiratában pedig így ír Mária Teréziának: „minden törekvésem végső célja, hogy Pécsset egyetemet állíttassak fel.”¹ Még a halálát megelőző évben, 1776-ban is azon szándékát közli a káptalannal, hogy „a pécsi egyetem felállítására a döntő lépéseket meg fogja tenni.”²

Vágyai, álmai nem váltak valóra. Törekvéseinek végső célját nem tudta elérni. A XVIII. század végét jellemző szellemi irányzat nem kedvezett egy katolikus egyetem felállítására gondolatának és Klimó kezdése is — mint annyi nagy magyar kezdés — kezdésnek maradt. Ugyanezen időben ellenértés érdekek állnak elő püspök és város közt. A város mindent elkövet, hogy a püspök földesúri hatalma alól felszabadulva, szabad királyi várossá váljék, s az eddigi harmoniába disszonancia vegyül. Az udvarnál is más befolyások érvényesülnek. A pécsi egyetem gondolata nem öltöhet testet s a nemes és nagy egyházfőjedelem, 1777 május 2-án sebzett szívvvel, csalódással hal meg.

Bárha Klimó egyeteme nem is létesíthetett, a nagy püspök a város és vármegye kultúrelérének terén sok maradandót alkotott. Mint Tolna-, Baranya- és Valkóvármegyék főispánja — Baranyában az utolsó örökös püspök-főispán — „a megyének második alkotója volt”.

Az egyetem gondolatának megvalósításához felszerelés, könyvtár, csillagvizsgáló is kellett. Ilyenek megszervezéséhez fog Egerben Esterházy, — Pécsset Klimó. S az Esterházy nagyságát hirdető egri lyceum csillagvizsgáló tornyja éppúgy, mint Pécsset a szintén csillagvizsgálónak készült³ s a Klimó-féle püspöki könyvtárnak fél századon át otthont adó, a püspöki palota nyugati szárnyán emelkedő, karakterisztikus torony még ma is szimboloma annak a nemes akaratnak, mely a török csonklás után

ismét egésszé vált hazában új életre keltette a régi magyar műveltséget.

Könyvtárát Klimó 1774-ben nyitotta meg a közönség számára — s ez volt Magyarország első nyilvános könyvtára. Gondoskodása folytán kitűnő vezető került az új intézmény élére; Koller József, a „tudós prépost,” a pécsi egyházmegye kitűnő tőrténetírója. Koller után Szaldgyi Istvánt, majd Vizer Ádám c. kanonokot, az előbb nagyszombati egyetemi tanárt látjuk a könyvtár élén. Azonban Klimó 1777-ben bekövetkezett halála után az egyetem ügye is elalszik s a könyvtár további fejlődésében is hosszabb, mintegy ötven évig tartó pangás áll be, míg 1827-ben, báró Szepessynek püspökké történt kinevezése és beiktatása után, e téren is örvendetes változás történik.

Báró Szepessy Ignác püspök újra fölvetette a Klimó-féle gondolatot és megkísérelte a pécsi egyetem létesítését. E célból az 1785-ben II. József által Győről Pécsre helyeztet, innen azonban 1802-ben „minden kérelme ellenére”⁴ elviteltet jogakadémia helyett új, püspöki joglyceumot alapított s azt a Pálások régi rendházának megvásárlása és átalakítása után abban helyezte el. Tervezte az épület kibővítését s a jogi karnak más karokkal való kiegészítését. Ő építtette a mai Egyetemi Könyvtár épületét is s minden a legjobb úton haladt, mikor Szepessynek 1858-ban bekövetkezett hirtelen halála szép tervet is halomra döntötte.

A püspöki könyvtár 1850-ban költözött Szepessy építtette új otthonába, meggyarapodva a püspök jelentékeny könyvgyűjteményével, mely Patkovich József, Pécs városa fizikusának több száz kötetnyi orvosi könyvgyűjteményét is magában foglalja. A könyvtár múzeális jellegű emeleti termet még ma is azt az elrendezést mutatják, amelyeket Szepessy nagy szaktudású, sajnos hamar elhunyt könyvtárnoka, Vajdás János, szeminárium spirituális adott nekik. A barokk faragású díszítésekkel és ölglyfából készült, kisebb részében Bartalits Mihály pécsi szobrász faragta, s Péter és Pál apostolok, egyháztitkár, híres magyar főpapok — Pázmány, Barkóczy, Rudnay — s államférfiak mellett a klasszikus ókor

¹ Szentkirályi: Klimó Gy. püsp. és a pécsi hitud., var. Dandóé, I. évf. 46. sz.

² Szentkirályi I.: Klimó Gy. püsp. és a pécsi egyetem, m. f.

³ Szentkirályi I.: Klimó Gy. püsp. és a pécsi egyetem, m. f.

⁴ Szentkirályi I.: Klimó Gy. püspök és a pécsi egyetem, m. f.

⁵ Hoss: Baranya, 378. l.

A PÉCSI EGYETEMI, 1925-IG PÜSPÖKI
KÖNYVTÁRÉPÜLET. Építette báró Szepesy Ignác
pécsi püspök Piacsek József tervel szerint. 1850

filozófusait és költőit vegyesen ábrázoló mellszobrokkal díszített könyvtárpolcok, felfelé arányosan kisebbedő kötetekkel, harmonikus hatást keltenek. Az 1850–55 közt összeállított, különö betűrendes- és szak-katalógus a mai kor igényeinek is megfelel.

Szepessy halála után a szabadságharc és az azt követő idők megpróbáltatásai ismét pangásra kárhoztatják az egyetem ügyét és vele együtt a könyvtárét is, annál inkább, mert a Székesegyház fölősegei, amelyek Klimó Intenciói szerint a könyvtár céljaira voltak fordítandók, megszűntek. Ugyanis már *Scitovszky* János püspök (1838–49), — későbbi hercegprímás — idején a székesegyház renoválása, *Dulánszky* Nándor püspök (1877–1896) alatt pedig annak újraépitése minden fölőselet fölemésztt. A könyvtár mindazonáltal

gyarapodott, nagyobbreszt hagyatékok útján, melyek közül figyelemreméltó *Dulánszky* Nándor püspök és *Pozsgay* József kanonok hagyatéka. Így mikor 1925-ban, a hontalanná vált pozsonyi *Erzsébet Tudományegyetem* a királyi kormány és a város áldozatkészsége folytán Pécssett nyert új otthont, és Pécs akkori püspöke, gróf *Zichy* Gyula, a jelenlegi kalocsai érsek, nemes gesztussal örök letétként az egyetemnek ajánlotta fel a pompás püspöki könyvtárat, szép épületével együtt, annak állománya már *harmincötezer* kötet volt. A könyvtár azóta tetemesen megnőtt, megyarapodva az *Erzsébet Tudományegyetem* közel százezer kötetnyi anyagával. Értékes, húszezer kötetet meghaladó könyvanyagot adott Pécs városa is az egyetemi könyvtár kezelésébe, mely könyvanyagból kiválik a jeles pécsi történetírónak és kutató-

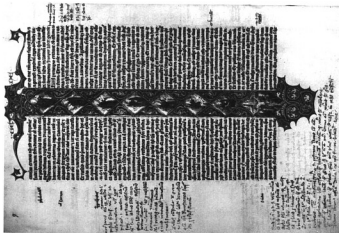

A PÉCSI EGYETEMI KÖNYVTÁR PÜSPÖKI OSZTÁLYÁNAK EGYIK TERME
KLIMÓ GYÖRGY PÉCSI PÜSPÖK (1751–1774) BERENDEZÉSÉVEL.

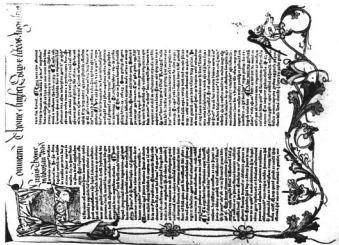
**Difficile in morem alme
ecclesie Quinqz ecclesien.**

A PÉCSI MISEKÖNYV 1499. CÍMLAPJA. Palp vagy
Pap János (1498–1515) budai könyvárus sávjával
(A pécsi egyetemi könyvtár püspöki osztályában)

AXIV. SZÁZADBELI KÉZIRATOS SZENT IRÁSNAK A TEREMTÉS
HET NAPJÁT ÉS A MEGVÁLTAST ÁBRÁZOLO INICIALEJA
A pécsi egyetemi könyvtár piárpóki osztályában

SZT. ÁGOSTON DE CIVITATE DEI CÍMŰ MŰVÉNEK
EGYIK LAPJA
A pécsi egyetemi könyvtár kitűző osztályában

nak, *Mátyás Flóriánnak* többek közt néhány ritka orientalista művet is tartalmazó könyvtára.

A könyvtár legbecselebb darabjai a Klímó-teremben, két kiállítási szekrényében vannak elhelyezve. Különösen figyelemre méltók ezek közül:

A XIV. században, finom hártán készült, gyönyörű miniatúrákkal illuminált *Szentírás*;

az előbbivel egykorú, szintén csinosan miniatúrált, tizenhatodréti alakú, vékony hártán bámulatosan finom kézfírással készült *Szentírás*;

a renaissance-korból származó, *Firenze-ben* készült, remekül illuminált *imádságoskönyv*, melyet gróf Reviczky Ádám, a toszkánai udvarnál accreditalt követ ajánlódékozott 1825-ban báró Szepessy püspöknek;

a *Nyírkállói kódex*, helyesebben jogi formulák könyve, mely XV. századbéli jogi formulákat tartalmaz. Szerzőjének sokáig Nyírkállói Tamást tartották, újabb megállapítások szerint azonban a szerző *Maghi János*, Mátyás király korabeli budai jegyző volt. A kódex végén magyar nyelvemlékek (latin-magyar szóár töredék);

II. *Ulászló* korából származó *jogi formulás könyv* második része *Mátyás* király korabeli jogszabályokat tartalmaz. *Kovachich* csak a második részt ismerteti, az első rész még kiadatlan;

a *Forgách-kódex*, melynek szerzője *Forgách* Ferenc püspök a keletkezési ideje a XVI. század közepe. A kódexhez van kötte *Forgách* eredeti levele, melynek kíséretében azt megküldte *Bornemissza* Pál váradi püspöknek. A kódexben levő bejegyzések részben a szerző öccsétől, *Símontól* származnak.

Külön őriztetik az az I—IV. kötetbe foglalt *oklevél-gyűjtemény*, melyet Klímó püspök dobai *Szekely* Sámuelről vásárolt s mely a *Kállay*-családra vonatkozó értékes okleveleket tartalmaz.

Az *őnyomatványok* közül megemlítendő: *A pécsi misekönyv* (*Missale secundum morem alme ecclesie Quinqueecclesiensis*). A misekönyv *Paep* János budai könyvdrus költségével Velencében, 1499-ben nyomtatott. Bővelkedik csinosan miniatúrált inicélekben;

egy gazdagon illuminált, 1466-ban nyomtatott kétkötetes *Szentírás*, melynek nyomása még teljesen a kódexek kézfírással jellegét viseli magán s melynek kolophonja hangsúlyozza, hogy a könyv nem kézfírással, hanem nyomtatással készült;

Temesvári Pelbárt latinnyelvű beszédei: *Sermoes Pomerii fratris Pelbarti De Temeswar. Pars hyemalis et paschalis*. Nyomatott 1489-ben, hely megadása nélkül. *Egyedüli nyilvántartott példány*;

Szent Ágostonnak *De Civitate Dei* című műve, Angliai Tamás *Thomas Anglicus* (*Jorz* vagy *Joice* Tamás, domonkosrendi szerzetes, később bíbornok) kommentárjaival;

Seneca levelei, latinból az olasz köznyelvre fordítva *Manilius* Sebestyén által. Velence, 1494;

Szent Antoninus firenzei érsek krónikája három kötetben. Nürnberg, Koberger, 1484;

Scala coeli, János, domonkosrendi szerzetesétől. Ulm, 1480. S ezzel egybekötve: *Gesta Romanorum*. Ulm, 1489.

A *Könyvtár* értékes régi könyve *Pécs* egykori püspökének, a nagynevű magyar humanistának, *Janus Pannoniusnak* egykori mesteréhez, a veronai *Guarinushoz* írt *Panegyricusa* is. A könyvet 1518-ban a baseli *Frobenius* adta ki.

Pécs egy másik kiváló püspökére: *Telegdi Miklósr*a emlékeztetnek a következő régi magyar könyvek:

Az evangéliomoknak... magyarázattáának harmadik része. Iratott *Telegdi Miklóstul* *Peech* pispókiúl... Nyomatott Nagy Szombatba, ugyan azon *Telegdi Miklós* házánál, 1580. esztendőbe;

Esztergomi ágendás könyv. Előszót írt hozzá *Telegdi Miklós* pécsi püspök. Nagyszombat, 1584;

a *Corpus Jurisnak* *Telegdi Miklós* pécsi és *Mósoczi Zakariás* nyitrai püspök által eszközölt első kiadása. Nagyszombat, 1584.

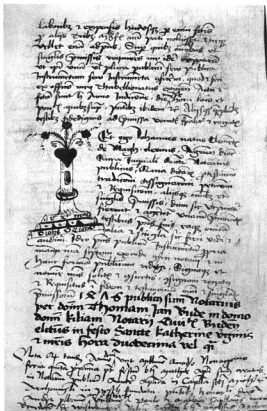
Több más *őnyomatvány*, számos *régi magyar könyv* s a XVI—XVIII. századok gazdag tudományos irodalma lelhető még fel a régi püspöki könyvtárban.

S ha ma a könyvtár kapuján át belépünk, a régi, boltozatos folyosókon a tanuló ifjúság, a magyar jövő nyüzsgő élete tárul eléink. Ifjú egyetemi hallgatók és hallgatónők új színt, új életet adnak a régi könyv-

tári épületnek. Ó-fóliások mellett új tan-
könyvek állanak az ifjúság rendelkezésére,
mely a reggel kilencőtől este tízig nyitva-
tartott olvasótermet sűrűn látogatja. S ha
az Egyetemi Könyvtár régi püspöki ter-
meiben egy pillanatra megállunk s végig
tekintünk a könyvvállványokon elhelyezett,
gazdagon aranyozott, ódonkötésű könyvek
sorain és a nagy egyházatyák, a régi filo-

zófusok, klasszikus költők, kiváló jogászok
és történetírók, hírneves orvosok és termé-
szettudósok művei mellett ott látjuk a modern
irodalom termékeit, a legújabb tudományos
műveket és a használatos egyetemi tan-
könyveket, úgy érezzük kell, mint szövédik
itt egybe mult és jelen, hogy gazdag tanul-
ságával és serény szándékával érleljen egy
szébb magyar jövőt.

DR. BALOGH KÁROLY

MAGHI JÁNOS JEGYZŐI JELZETE A NYÍRKALLÓI-KÓDEX
419. LAPJÁN. 1476.

A pécsi egyetemi könyvtár Klimó György — püspöki osztályában